

Дзьобань О. П., доктор філософських наук, професор;
Мануйлов Є. М., доктор філософії, професор

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ: ДО ПРОБЛЕМИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ПОНЯТТЯ

Зроблена спроба відстеження ключових моментів формування філософських уявлень про сутність та природу віртуальної реальності, починаючи з поглядів античних філософів і до сучасності. Показано, що у ХХ ст. феномен «віртуального» отримав нові можливості й імпульси до розвитку. Науково-технічна революція привела до розширення обсягу поняття «віртуальна реальність». Феномен віртуальної реальності став широко обговорюватися після впровадження цього терміна у сферу високих технологій.

Ключові слова: віртуалізація, віртуальна реальність, ейдос, віртуальний простір, симуляція.

Актуальність проблеми. Розвиток сучасного суспільства відбувається під впливом глобалізації інформаційних процесів, головним проявом яких є формування нового інформаційного простору. Тотальність інформаційних технологій призводить до того, що в сучасному суспільстві стосунки між людьми все більше набувають віртуального характеру. Віртуалізація торкається всіх сфер людського життя, перетворившись з простої технології в інформаційно-комунікативне середовище. На сьогоднішній день розширення її впливу відбувається у двох основних взаємопов'язаних напрямках: збільшення впливу віртуальності на світ реальний і віртуалізація самої реальності, які проявляються у надбанні віртуального статусу усіма сферами світу людини й соціокультурної реальності. Віртуальна реальність набуває рис «інформаційного двійника» реальності об'єктивної [1, с. 3].

Під впливом віртуального спілкування змінюється свідомість особистості, формується новий мережевий образ мислення й існування. Ці зміни суттєво впливають не тільки на окрему особистість, а й, як неодноразово зазначалося раніше, на функціонування всього суспільства у цілому [2–7].

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить про те, що на сьогодні зроблені цілком плідні спроби осмислення віртуальної реальності в рамках різноманітних, зокрема гуманітарних дисциплін. Разом з тим сьогодні виникає нагальна проблема проаналізувати генезу самого поняття віртуальної реальності, починаючи з первісних спроб її усвідомлення, що і є **метою** даної статті.

Виклад основного матеріалу. Основа для осмислення понять «віртуальність» і «реальність» була закладена ще в античності. Стародавні мислителі у визначенні поняття «віртуальний» виходили з провідної сили розуму. Термін «*virtus*» вперше згадується у роботі Марка Тулія Цицерона «Про природу богів» [8], і маючи значення «чеснота». Аналогічний сенс вкладає у це поняття і видатний римський стоїк Луцій Анней Сенека, і мислителі більш пізніх історичних періодів: Г. Сен-Вікторський, А. Блаженний, Дж. Бонавентура, М. Лютер, Ф. Меланхтон та ін. [9].

Таким чином, уже античні погляди на цю проблему роблять акцент на зміні психіки людини під впливом чогось специфічного й незвичайного, тобто опинитися у віртуальності означає покинути межі буденності й поглянути інакше на дійсність, змінивши свідомість, застосувавши свої приховані можливості.

Реальний світ, як породження віртуального, вперше оголосив Платон у своєму вченні про ейдоси – віртуальні об'єкти незримого буття, за образом і подібністю з якими утворюються реальні речі [10]. Можна сказати, що всі сучасні уявлення про віртуальність виходять з ейдосів Платона. Згідно з платонівським уявленням, реальність є багаторівневою, в якій ідеї – це не абстракції, а «матриці», «світопороджуючі сутності», а віртуальність є не що інше, як «світоутворююча прореальність», яка передує об'єктивній реальності. Ідеалістична філософія з часів Платона займалася пошуками гносеологічного зв'язку між матеріальною реальністю й віртуальним світом ідей. У Арістотеля матерія являє собою здійснену можливість, тобто реальним стає тільки те, що потенційно мало стати дійсним, але саме поняття «віртуальний» відсутнє [11]. «Буття можливості» є сполучною ланкою, своєрідним симбіозом дійсного буття й відсутності буття, між небуттям і буттям. Будь-яка річ реалізується тільки у поєднанні з формою, можливість існування якої є завжди.

Ісаак Сирін розробив модель, в основі якої закладена духовна активність людини, яка визначає типи й кількість реальностей, які вона використовувала. На його думку, найвищий рівень у побудованій ієрархії реальностей відводиться божественній реальності, пересуваючись між граничними реальностями, людина може проходити через незліченну кількість проміжних стадій [12]. Таким чином, визначальним є не абсолютний рівень статусу реальності, а зусилля людини, спрямовані на породження у собі реальності вищого онтологічного рівня.

З часів середньовічної схоластики термін «віртуальний» використовувався дуже активно, значення цього терміна розглядається в контексті аналізу статусу одиничного у складі загального. Категорія «*virtus*» аналізується не як

окрема якість, а як здатність до гідних вчинків, які виходять з прекрасних властивостей душі, що зв'язують вченість («*doctrina*») і практичний досвід («*peritia*»), щось перехідне між потенційним і актуальним. Провідного значення набуває трактування, яке сходить до кореня «*vi*»: «потенція» (можливість), «міць» (сила), яка визначає виникнення, існування, дію речі. Таке тлумачення запропоновано у працях Д. Скота [13], Ф. Аквінського [14], М. Кузанського [15], в яких термін «віртуальний» широко використовувався для визначення широкого кола фундаментальних проблем: співвідношення актуального й потенційного, організація ієрархії реальностей, побудова складних речей з простих.

Так, Фома Аквінський за допомогою поняття «*virtualis*» виводить формулу, в якій «одне віртуальне міститься в іншому», що, за справедливим зауваженням М. Носова, дозволило йому вирішити проблему онтологічного співіснування реальностей різного рівня й питання утворення складного з простих елементів [16].

Миколай Кузанський під «*virtus*» розуміє можливість, поява якої є ймовірним і необхідним, в силу того, що всі речі не реально, але віртуально присутні в свідомості. Абсолютною силою і головною умовою прояву здатності здійснення є Бог, в якому укладені всі потенційні можливості світу. Крім того, Миколай Кузанський сформулював поняття «можливе буття» («*possest*»), що характеризує перехідну стадію від небуття до буття [15].

У роздумах Дунса Скота присутній латинський термін «*virtus*», який він ввів для поєднання невпорядкованого різноманітного людського досвіду з формально єдиною реальністю. Сенс, вкладений Скотом у поняття «віртуальний», розкриває віртуальний простір як протилежність фізичному простору, який включає в себе інформаційні еквіваленти речей [17].

Наукова картина світу Нового часу визнавала одну природну реальність, в якій зберігалася ідея схоластичної потенції і змінювалися інші сили (психічні, фізичні та ін.). Однак у цій картині світу було занадто багато внутрішніх протиріч, які полягають у неможливості описання всіх явищ без визнання наявності деяких проміжних рівнів реальності, що пояснюють відмінності у протіканні схожих процесів. Зокрема, це стосувалося суспільних явищ.

У Новий час відбувається наповнення змісту «віртуального» за допомогою ледь помітних розбіжностей, інтерпретацій. Проте класичне значення «*virtus*» – чеснота, потенція – зберігається у роботах І. Канта, Г. Гегеля, Г. Лебніца. Так, у своїй теорії, що описує всесвіт монад, Г. Лейбніц практично буквально описав будову глобальної мережі, що з'явилася в наші дні. Відповідно до його вчення будь-який мікрокосм містить у собі макрокосм, відображаючи, так чи інакше, Бога (Центральну Нескінченну Монаду). Вір-

туальна реальність при цьому є цілісним полем нашого досвіду, яка породжує й утворює цілий світ. Ступінь віртуалізації суспільства і світу зростає в міру поглиблення наших уявлень [18].

Філософія Канта ставить у відповідність віртуальному й матеріальному світам ноумени (те, чим річ є сама по собі) і феномени (те, чим річ є для нас). Життя при цьому розглядається як єдність дійсної (земної, нижчої) і віртуальної (небесної, вищої) реальностей. Моральний світ Кант також оголосив віртуальним. Таким чином, можна сказати, що сьогоднішня віртуальна мережа, за визначенням Канта, утворює світ віртуальний, оскільки ступінь формування ціннісних установок під її впливом залежить повністю від моральних якостей користувачів [19–21].

Джордж Берклі вперше сформулював думку про те, що зовнішня, незалежна реальність, яка перебуває по інший бік людської свідомості, створюється цією свідомістю, так чи інакше, як певна послідовність, яка визначається як річ. Ефект віртуалізації реальності полягає у співвіднесенні людського досвіду й пізнання з певною матеріалізацією віртуальних процесів, що відбувається всередині нас [22].

Філософія Абсолютної тотожності Ф. Шеллінга в основу природи помістила абсолютне пізнання, яке стирає межі між реальним і можливим, суб'єктивним і об'єктивним. Більше того, мова йде про наявність єдиного джерела світу речей, який, у свою чергу, представлений у вигляді ієрархії потенцій – різних форм Абсолютної тотожності, які складаються певною мірою з об'єктивного й суб'єктивного [23].

Згодом у повсякденному і в науковому побуті ототожнюються поняття віртуальна й суб'єктивна реальність взагалі, яка розуміється як відображення об'єктивної, наповненої суб'єктивними індивідуальними характеристиками і штучно створеними феноменами.

У ХХ ст. феномен «віртуального» отримав нові можливості і імпульси до розвитку. Науково-технічна революція привела до розширення обсягу поняття «віртуальна реальність». Якщо у фізиці й хімії мова йде про позначення мікросвітів і часток, невидимих неозброєним оком і приладами, то в соціології цей термін все частіше асоціюють з поняттям «суспільство спектаклю», сформульованим у 60-ті рр. Гі Дебором [24]. Розвиток гуманітарного знання призводить до повернення до багатогранності значення поняття «*virtus*». Індивідуальність і суб'єктивність набувають рис реального, яке перебуває у процесі актуалізації. На думку О. Грязнової, провідним значенням «віртуального» у ХХ ст. стає «уявність», що виводить на перший план дві основні ідеї феномену віртуальності: ідею протиставлення реального й віртуального і ідею проміжного стану між ними [25].

Перехід людства у III тисячоліття закріпив у нашій свідомості поняття «віртуальна спільнота», «віртуальна політика», «віртуальна економіка» і т. п., які вже стали повсякденними і звичними. Сам термін «віртуальність» використовується і в науковому, і у побутовому сенсах, його сучасне розуміння наповнене новим змістом і все частіше поява «віртуальних світів» пов'язується з появою й розвитком комп'ютерних технологій.

Феномен віртуальної реальності став широко обговорюватися після впровадження цього терміна у сферу високих технологій. Це дало поштовх до того, щоб проаналізувати дослідження у багатьох сферах знань, підтвердити факт існування віртуальності задовго до того, як вона стала очевидною й оформленою в комп'ютерному втіленні.

Дослідженням феномену віртуальної реальності займається велика кількість фахівців з різних царин: філософи, культурологи, соціологи, психологи, політологи, економісти і багато інших. Це викликано тим, що поняття віртуальної реальності – одне з небагатьох у науці, що мають різні варіанти тлумачення, що залежать від трактування й розуміння. Слово «віртуальний» і словосполучення «віртуальна реальність» дуже багатозначні, у сучасному житті їх часто вживають при описанні різних феноменів і явищ. Деякі дослідники розглядають віртуальну реальність як комплекс спеціальних технологій і пристроїв – комп'ютерів, ігрових шоломів, окулярів тощо, інші відносять до віртуальної реальності світ художньої та наукової літератури, фільмів та ігор.

Віртуальна реальність «вросла» у суспільство. Поступово цей термін виявився поширеним і загальноприйнятим, набувши рис повсякденності, став застосовним до сучасного суспільства й культури в цілому, отримуючи все більший соціальний зміст. Примарність, «несправжність» соціальної дійсності відзначається багатьма соціологами й філософами-постмодерністами XX ст.: Ж. Бодрійяром [26], Ж. Дельозом [27], Ж. Деррідою [28]. Багато представників науки сходяться на тому, що сучасну культуру можна вважати віртуальною, оскільки в її основі лежать віртуальні процеси комунікацій, керовані електронікою. Але при цьому культура є цілком реальною, а не уявною, оскільки являє собою фундаментальну реальність, фізичну дійсність, спираючись на яку, ми спілкуємося один з одним, беремо участь у трудовому процесі, плануємо своє життя. Іншими словами, через віртуальність ми і робимо нашу реальність.

У працях французького психолога Славоя Жижека і послідовників його школи специфіка статусу віртуальної реальності визначена за допомогою розрізнення понять «імітація» й «симуляція»: віртуальність не імітує реальність дійсну, а за допомогою подібності симулює її [29].

Обґрунтованість і глобальність проникнення віртуальної реальності в соціальне життя дає підставу вести мову про «віртуалізацію» суспільства, яка змінює спосіб життя людей, роблячи його синтетичним, посилюючи прагнення потрапити в нові її шари. Віртуальність є тотальною й безмежною, вона охоплює все більшу кількість сфер суспільного життя: «віртуальний світ», «віртуальна економіка», «віртуальна політика», «віртуальна любов», «віртуальний театр». Очевидним стає постійне прискорення віртуалізації суспільства й людини, викликане збільшенням «картин світу» і віртуалізацією дійсності. Це дає право говорити про безперервне збільшення реальностей, поліархія яких стала головним девізом сучасності.

У віртуальній реальності поступово зникають просторові та часові розмежування, стираються міждержавні кордони, пропагуються нові цінності, моделі поведінки, світоглядні стереотипи. Феномен віртуалізації життєвого простору людини та суспільства характеризує принципово новий тип символічного існування людини, соціуму, культури [30].

Сучасні дослідження орієнтовані на вивчення таких соціально-філософських і соціологічних аспектів віртуального середовища: збереження культурної самобутності та ідентичності; зміна систем соціальної комунікації; зміна соціальних інститутів; виникнення віртуальних спільнот, їх розвиток і взаємодія з традиційними спільнотами; трансформація сучасної економіки, політики, освіти та ін. При цьому як основні й найважливіші властивості віртуальної реальності виділяються породження, актуальність, автономність, інтерактивність, симулятивність, можливість впливу на події (Бодрійяр, Жижек та ін.).

Таким чином, як **висновок**, зазначимо, що в історії розвитку філософської й соціологічної думки є наявними достатньо чіткі підстави для усвідомлення сутності віртуальної реальності, її раціональної природи та комунікаційних проявів. Аналіз існуючих напрямів дослідження феномену віртуальної реальності дозволяє констатувати, що займане ним місце в соціокультурному просторі є доволі суттєвим, і що з часом воно буде тільки зростати. Прагнення до симулятивності можна з повним правом назвати своєрідною межею інформаційного суспільства, що пронизує за допомогою віртуальних технологій усі його підсистеми. При цьому нові інформаційні технології відтворення віртуальної реальності є лише одним із потенційних втілень симуляції, що виявляється і в політиці, і в економіці, і в мистецтві, і в сфері міжособистісних відносин. Очевидним є процес віртуалізації сучасного суспільства, в ході якого симулятивна, наслідувальна діяльність веде до дестабілізації соціальних структур, до підриву стійкості соціального буття.

Науці ще належить визначити, наскільки глибоко й щільно ідеї віртуалістики переплетені з антропологічними, культурними й соціальними процесами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бочарова Т. Н. Интернет-форумы как социально-культурный феномен: проблема конструирования виртуальной реальности: дис. ... канд. социол. наук. Хабаровск, 2015. 218 с.
2. Дзьобань О. П., Жданенко С. Б. Віртуальна реальність: метафізичний сенс. *Вісн. Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. Харків. 2012. Вип. 2(12). С. 97–104.
3. Дзьобань О. П., Мелякова Ю. В. Рациональні засади віртуальної реальності. *Політологічний вісник: зб. наук. пр.* Київ. 2012. Вип. 59. С. 8–15.
4. Дзьобань О. П. Діалектика глобалізації віртуальної реальності й суспільного розвитку. *Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр.* Київ. 2012. Вип. 63 (№8). С. 254–260.
5. Дзьобань О. П., Жданенко С. Б. Віртуальні комунікації: роль і місце у сучасному світі. *Правова інформатика*. Київ. 2015. №2 (46). С. 9–16.
6. Дзьобань О. П., Мануйлов Є. М. Віртуальні комунікації: до проблеми філософського осмислення сутності. *Вісн. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. Харків. 2015. №3 (26). С. 7–19.
7. Дзьобань О. П., Соснін О. В. Віртуальна реальність суспільства постмодерну як соціокультурне тло соціалізації «людини інформаційної». *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: зб. наук. пр.* 2017. Вип. 69 (1). С. 69–76.
8. Цицерон М. Т. О природе Богов / пер. с лат. С. Блажеевского. Санкт-Петербург. 2002. 288 с.
9. Кликушина Н. Ю. Понятие виртуальной реальности в курсе истории и философии науки. *Эпистемология и философия науки*. 2009. Т. XXII. №4. С. 86–102.
10. Платон. Менон. Собр. соч. в 4 т. Т. 1. Москва. 1990. С. 575–612.
11. Аристотель. Метафизика / пер. с древнегреческого А. Кубицкого. Москва. 2015. 442 с.
12. Ганстрем Е. Э., Тихомиров Н. Б. Сочинения Исаака Сирина в славяно-русской письменности. *Вестник церковной истории*. 2007. №1 (5). С. 134–197.
13. Heim M. The metaphysics of virtual reality. *Virtual reality: theory, practice and promise*. Westport and London. 1991. P. 27–33.
14. Аквинский Ф. Сумма теологи. Киев; Санкт-Петербург. 2007. 835 с.
15. Кузанский Н. О видении Бога. Сочинения в 2 т. Т. 2. / общ. ред. В. В. Соколова и З. А. Тажуризиной. Москва. 1980. 471 с.
16. Носов Н. А. Фома Аквинский и категория виртуальности. *Виртуальная реальность: философские и психологические проблемы*. 1997. С. 68–86.
17. Скот И. Д. Избранное / сост. и общ. ред. Г. Г. Майорова. Москва. 2001. 583 с.
18. Лейбниц Г. В. Труды по философии науки / пер. с лат., вступ. ст. и примеч. Г. Г. Майорова. Изд. 2-е. Москва. 2013. 177 с.

19. Кант И. Критика чистого разума. Санкт-Петербург. 2008. 606 с.
20. Кант И. Критика практического разума / пер. с нем., авт. предисл. М. Куле, Р. Кулыс. Рига. 1988. 188 с.
21. Кант И. Религия в пределах только разума / перевод. ред. Д. Гегешидзе. Тбилиси. 1989. 245 с.
22. Беркли Дж. Трактат о принципах человеческого знания и другие сочинения / пер. с англ. Г. Г. Майорова, А. О. Маковельского, А. А. Васильева, Е. Ф. Дебольской. Москва. 2016. 553 с.
23. Шеллинг Ф. В. И. Система трансцендентального идеализма / пер. и комментарии И. Я. Колубовского; ред. и вступ. статья П. Л. Кучерова. Ленинград; Москва. 1936. 455 с.
24. Дебор Г. Э. Общество спектакля / пер. с фр. С. Офертаса и М. Якубович. Москва. 2000. 183 с.
25. Грязнова Е. В. Виртуальная реальность: анализ смысловых элементов понятия. *Философ. науки*. 2005. № 2. С. 34–66.
26. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляции / пер. с фр. А. Качалова. Москва. 2016. 238 с.
27. Делез Ж. Логика смысла / пер. с фр. Я. И. Свирского. Москва. 2011. 470 с.
28. Деррида Ж. Поля философии / пер. с фр. Д. Ю. Кралечкина. Москва. 2012. 375 с.
29. Жижек С. Киберпространство, или Невыносимая замкнутость Бытия. *Искусство кино*. 1998. № 1. С. 34–47.
30. Дзьобань О. П. Сучасний віртуальний простір: конгеніальність віртуальності й міфу. *Стратег. пріоритети. Серія «Філософія»*. 2017. № 3. С. 163–170.

REFERENCES

1. Bocharova T. N. (2015). Internet-forumy kak social'no-kul'turnyj fenomen: problema konstruirovaniya virtual'noj real'nosti. *Doctor's thesis*. Habarovsk [in Russia].
2. Dzoban O. P., Zhdanenko S. B. (2012). Virtual'na real'nist': metafizychnyy sens [Virtual reality: metaphysical meaning]. *Visnyk Natsional'noyi yurydychnoyi akademiyi Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sotsiolohiya – Bulletin of the National Law Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise. Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology, issue 2 (12), 97–104* [in Ukrainian].
3. Dzoban O. P., Melyakova Yu. V. (2012). Ratsional'ni zasady virtual'noyi real'nosti [Rational principles of virtual reality]. *Political Science Herald. Collection of scientific works – Politolohichnyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats'*, issue 59, 8–15 [in Ukrainian].
4. Dzoban O. P. (2012). Dialektyka hlobalizatsiyi virtual'noyi real'nosti y suspil'noho rozvytku [The dialectic of globalization of virtual reality and social development]. *Gileya: naukoviy visnik – Gilea: Research Journal, issue 63 (№ 8), 254–260* [in Ukrainian].

5. Dzoban O. P., Zhdanenko S. B. (2015). Virtual'ni komunikatsiyi: rol' i mistse u suchasnomu sviti [Virtual Communications: The Role and Place in the Modern World]. *Pravova informatyka – Legal informatics. issue 2 (46)*, 9–16 [in Ukrainian].
6. Dzoban O. P., Manuylov Ye. M. (2015). Virtual'ni komunikatsiyi: do problemy filosofsk'koho osmyslennya sutnosti [Virtual communication: to the problem of philosophical comprehension of the essence]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Yurydychna akademiya Ukrayiny imeni Yaroslava Mudroho». Seriya: Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sotsiolohiya – Bulletin of the National University «Legal Academy of Ukraine named after Yaroslav the Wise». Series: Philosophy, Philosophy of Law, Political Science, Sociology, issue 3 (26)*, 7–19 [in Ukrainian].
7. Dzoban O. P., Sosnin O. V. (2017). Virtual'na real'nist' suspil'stva postmodernu yak sotsiokul'turne tlo sotsializatsiyi «lyudyny informatsiynoi» [The virtual reality of postmodern society as a socio-cultural background to the socialization of «human information»]. *Humanitarnyy visnyk Zaporiz'koyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi – Humanitarian Bulletin Zaporizhzhya State Engineering Academy, issue 69 (1)* [in Ukrainian].
8. Ciceron M. T. (2002). O prirode Bogov. Sankt-Peterburg: Azbuka-klassika [in Russia].
9. Klikushina, N. YU. (2009). Ponyatie virtual'noj real'nosti v kurse istorii i filosofii nauki [The concept of virtual reality in the course of history and philosophy of science]. *Ehpistemologiya i filosofiya nauki – Epistemology and philosophy of science, Vol. XXII, issue 4*, 86–102 [in Russia].
10. Platon. (1990). Menon. (Vols. 1–4); Vol. 1. Moscow: Mysl' [in Russia].
11. Aristotel'. (2015). Metafizika. Moscow: Eksmo [in Russia].
12. Ganstrem E. E., Tihomirov N. B. (2007). Sochineniya Isaaka Sirina v slavyano-russkoj pis'mennosti [The works of Isaac the Syrian in the Slavonic-Russian alphabet]. *Vestnik cerkovnoj istorii – Herald of Church History, issue 1(5)*, 134–197 [in Russia].
13. Heim M. (1991). The metaphysics of virtual reality. *Virtual reality: theory, practice and promise. Westport and London*, 27–33 [in England].
14. Akvinskij F. (2007). Summa teologii. Kiev: Nika-Centr; EHI'ga; Sankt-Peterburg: Aletejya [in Ukrainian, in Russia].
15. Kuzanskij N. (1980). O videnii Boga. (Vols. 1–2); Vol. 2. V. V. Sokolov, Z. A. Tazhurizina (Eds.). Moscow: Mysl' [in Russia].
16. Nosov N. A. (1997). Foma Akvinskij i kategoriya virtual'nosti [Thomas Aquinas and the category of virtuality]. *Virtual'naya real'nost': filosofskie i psihologicheskie problemy – Virtual Reality: Philosophical and Psychological Problems*, 68–86 [in Russia].
17. Skot I. D. (2001). Izbrannoe. G. G. Majorov (Ed.). Moscow: Izdatel'stvo Franciskancev [in Russia].
18. Lejbnic G. V. (2013). Trudy po filosofii nauki. Moscow: URSS [in Russia].
19. Kant I. (2008). Kritika chistogo razuma. Sankt-Peterburg: Nauka [in Russia].
20. Kant I. (1988). Kritika prakticheskogo razuma. Riga: Zvajgzne [in Latvia].
21. Kant I. (1989). Religiya v predelah tol'ko razuma. D. Gegeshidze (Ed.). Tbilisi: Ganatleba [in Georgia].

22. Berkli Dj. (2016). Traktat o principah chelovecheskogo znaniya i drugie sochineniya. Moscow: Fond «Mir»: Akademicheskij proekt [in Russia].
23. Shelling F. V. J. (1936). Sistema transcendental'nogo idealizma. P. L. Kucherov (Ed.). Sankt-Peterburg, Moscow: Socehkgiz [in Russia].
24. Debor G. E. (2000). Obshchestvo spektaklya. Moscow: Radek [in Russia].
25. Gryaznova E. V. (2005). Virtual'naya real'nost': analiz smyslovyh ehlementov ponyatiya [Virtual reality: analysis of the semantic elements of the concept]. *Filosofskie nauki – Philosophical Sciences. issue 2*, 34–66 [in Russia].
26. Bodriyyar Zh. (2016). Simulyakry i simulyacii. Moscow: POSTUM [in Russia].
27. Delez Zh. (2011). Logika smysla. Moscow: Akademicheskij proekt [in Russia].
28. Derrida Zh. (2012). Polya filosofii. Moscow: Akademicheskij proekt [in Russia].
29. Zhizhek S. (1998). Kiberprostranstvo, ili Nevynosimaya zamknutost' Bytiya [Cyberspace, or the Intolerable Separation of Being]. *Iskusstvo kino – Art of cinema, issue 1*, 34–47 [in Russia].
30. Dzoban O. P. (2017). Suchasnyy virtual'nyy prostir: konhenial'nist' virtual'nosti i mifu [Modern virtual space: the congeniality of virtuality and myth]. *Stratehichni priorityety – Strategic priorities, issue 3*, 163–170 [in Ukrainian].

ВИРТУАЛЬНАЯ РЕАЛЬНОСТЬ: К ПРОБЛЕМЕ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ ПОНЯТИЯ

Дзедбань А. П., Мануйлов Е. Н.

Предпринята попытка отследить ключевые моменты формирования философских представлений о сущности и природе виртуальной реальности, начиная со взглядов античных философов и до современности. Показано, что в XX в. феномен «виртуального» получил новые возможности и импульсы к развитию. Научно-техническая революция привела к расширению объема понятия «виртуальная реальность». Феномен виртуальной реальности стал широко обсуждаться после внедрения этого термина в сферу высоких технологий.

Ключевые слова: виртуализация, виртуальная реальность, эйдос, виртуальное пространство, симуляция.

VIRTUAL REALITY: THE PROBLEM OF CONCEPTUALIZATION OF THE CATEGORY

Dzoban O. P., Manuilov E. M.

The article shows that the development of modern society under the influence of globalization of information processes, the leading manifestation of which is the formation of a new information space. Total penetration of information technologies leads to the fact that in modern society the relationship between people is becoming more and more virtual. Virtualization touches all spheres of human life, turning from a simple technology in the information-communicative environment. Today the extension of its influence flows in

interpenetrating two main directions: increasing the impact of virtuality in the real world and the virtualization of reality itself. These processes are manifested in the acquisition of the virtual status of all aspects of the subjective world of man and of sociocultural reality. Under the influence of virtual communication are changing the consciousness of the individual, an emerging network mindset and existence. These changes significantly affect not only the individual but also on the behavior of society as a whole.

It is proved that the basis for the understanding of the concepts of «virtuality» and «reality» were laid in antiquity. Ancient thinkers in the definition of «virtual» came from the driving force of the mind (Plato, Aristotle, Cicero). The conclusion is that already the ancient interpretation of virtual focuses on the change of the human psyche under the influence of something specific and unusual, that is to be in virtuality means to leave everyday life and another way of looking at reality by changing consciousness, using their hidden potential.

It is shown that in scholastic philosophy the virtual value is considered in the context of the analysis of the status of the individual as part of a shared.

In modern times, the filling content of the «virtual» with subtle differences, interpretations.

In the twentieth century the phenomenon of the «virtual» received new possibilities and impulses for development. The technological revolution has led to the expansion of the scope of the term «virtual reality». The phenomenon of virtual reality has been widely discussed after the introduction of this term in the sphere of high technologies. This gave impetus to perform research in many fields of knowledge, to confirm the existence of virtuality long before it became apparent and decorated in a computer embodiment. Briefly analyse the point of view of philosophers-postmodernists.

It is shown that the new virtual field of social interaction acts as an alternate reality in relation to objective reality, providing users with new opportunities of self-expression and self-determination in the conditions of the virtual space.

We prove that the main aspects of the study of virtual environment it is advisable to consider: the preservation of cultural identity and identity change in systems of social communication, changing social institutions, the emergence of virtual communities, their development and interaction with traditional communities, the transformation of the modern economy, politics, education, etc. In this case, as the basic and most important properties of virtual reality are highlighted in the product, relevance, autonomy, interactivity, simulationist, the ability to influence events.

The pursuit of simulatively can rightly be called a characteristic feature of the information society, permeating with the help of virtual technology, all of its subsystems. While new information technologies recreate the virtual reality represent only one of the potential renderings of the simulation, reflected in politics, in Economics, in art and in the sphere of interpersonal relations. The obvious process of the virtualization of modern society, in which simulative, imitative activity reaches such proportions that tend to destabilize social structures, to undermine the stability of social existence.

Keywords: virtualization, virtual reality, eidos, virtual space, simulation.